

Kirsi Lehmus

ÄÄNTÄ JA VAIKUTUSVALTAA

Neurokirjon nuoret sosiaalityön asiakkaina

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Helmikuu 2026

TIIVISTELMÄ

Kirsi Lehmus: ÄÄNTÄ JA VAIKUTUSVALTAA: Neurokirjon nuoret sosiaalityön asiakkaina
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkinto-ohjelma
Helmikuu 2026

Tämän kandidaattitutkielman tavoitteena on tarkastella, miten neurokirjon nuorten osallisuus toteutuu suomalaisessa sosiaalityössä siirtymävaiheessa alaikäisten palveluista aikuisille suunnattuihin palveluihin ja mitkä tekijät edistävät tai estävät osallisuuden rakentumista. Siirtymävaihe on nuoren elämänsä ajankohta, jossa vastuu ja valta omiin asioihin kasvavat nopeasti, mutta jossa palvelujärjestelmän rakenteet ja käytännöt voivat samanaikaisesti heikentää nuoren vaikutusmahdollisuuksia. Osallisuuden tarkastelun taustalla hyödynnetään osallisuusteorian keskeisiä malleja, kuten Arnsteinin osallistumisen tikapuita, Hartin osallisuuden portaita, Lundyn oikeusperustaista osallistumisen mallia sekä Thomasin ja Shierin jäsenyyksiä osallisuuden prosessi- ja päätöksentekouloittuvuuksista. Kotimaisessa viitekehäksessä osallisuutta tarkastellaan Muukkosen kohtaamis- ja prosessiosallisuuden käsitteiden avulla. (Arnstein 1969; Hart 1992; Lundy 2007; Muukkonen 2013; Thomas 2007; Shier 2001.)

Tutkimusaineisto koostuu kolmestatoista vertaisarvioidusta artikkeleista, kirjan luvuista ja väitöskirjoista. Aineisto analysoitiin teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla. Menetelmä mahdollisti osallisuuden teoreettisten käsitteiden ja aineistosta nousevien ilmiöiden systemaattisen yhdistämisen. Analyysin tuloksena muodostettiin kaksi toisiaan täydentävää osallisuuden ulottuvuutta: voimavaralähtöinen osallisuus ja järjestelmälähtöinen osallisuus.

Voimavaralähtöinen osallisuus tiivistyy suhdeturvaan, yhteiseen päätöksentekoon, päätöksenteon tukeen, saavutettavuuteen, harkittuun digitaaliseen tukeen ja saattamiseen. Järjestelmälähtöisesti osallisuutta muovaavat muodollinen osallisuus, valmiit palvelupolut ja vakioratkaisut, vastuun siirtäminen ilman valtaa sekä diagnoosiin nojaavat kriteerit. Tulokset osoittavat, että neurokirjon nuorten osallisuus jää usein näennäiseksi, mikäli palveluprosessit ovat pirstaleisia, päätöksenteko ei avaudu nuorelle tai vastuu siirtyy nuorelle ilman todellista valtaa. Toisaalta osallisuus vahvistuu silloin, kun vuorovaikutusta muokataan yksilöllisesti, siirtymiä tuetaan rakenteellisesti ja palvelut mahdollistavat nuoren tavoitteiden ja toimintakyvyn huomioimisen.

Avainsanat: osallisuus, nuoret, siirtymävaihe, neurokirjo, adhd, nepsy,

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

TEKOÄLYN KÄYTTÖ OPINNÄYTTEESSÄ

Opinnäytteessäni on käytetty tekoälysovelluksia:

- Ei
- Kyllä

Ilmoitukseni mukaan olen käyttänyt opinnäytteessäni tutkielmanprosessin aikana seuraavia tekoälysovelluksia:

Tekoälysovellusten nimi ja versio: ChatGPT Copilot

Käyttötarkoitus:

Tekoälyä on käytetty englanninkielisten tekstien käännössovellusten rinnalla, tarkistaessa ilmaisujen ja käsitteiden täsmällisyyttä.

Osiot, joissa tekoälyä on käytetty:

Englanninkielisten tekstien suomen kielelle kääntämisen yhteydessä käytetty tekoälyä, tarkistaessa ilmaisujen ja käsitteiden täsmällisyyttä. Luku 2 sekä kirjallisuuskatsauksen aineisto.

Olen tietoinen siitä, että olen täysin vastuussa koko opinnäytteeni sisällöstä, mukaan lukien tekoälyllä tuotetut osat, ja hyväksyn vastuun mahdollisista eettisten ohjeiden rikkomuksista.

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto.....	5
2	Osallisuuden teoria sosiaalityössä	7
3	Tutkimuksen toteutus	12
3.1	Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymys	12
3.2	Aineisto.....	14
3.3	Eettisyys ja sensitiivisyys.....	15
3.4	Tutkimusmenetelmä ja aineiston analyysi	16
4	Osallisuuden ilmenemismuodot	18
4.1	Voimavaralähtöinen osallisuus	18
4.2	Järjestelmälähtöinen osallisuus	21
5	Johtopäätökset.....	24
6	Pohdinta	28
	Lähteet.....	30
	Liite 1. Kirjallisuuskatsauksen aineisto.....	35

1 JOHDANTO

Tämän kandidaattitutkielman kirjallisuuskatsauksessa tarkastellaan miten osallisuus toteutuu sosiaalityön käytännöissä neurokirjon nuorten siirtymävaiheessa aikuisuuteen ja mitkä tekijät edistävät tai estävät osallisuuden toteutumista. Viitekehyksenä käytän osallisuusteoriaa vallan, oikeuksien ja prosessien näkökulmasta (Arnstein 1969; Hart 1992; Lundy 2007; Thomas 2007; Shier 2001) sekä kotimaista jäsenystä kohtaamis- ja prosessiosallisuuteen (Muukkonen 2013). Katsaus kokoaa yhteen vuorovaikutuksen ja ammatillisen toiminnan tasolla rakentuvan osallisuuden sekä palvelujärjestelmän rakenteisiin liittyvät ehdot, jotka vaikuttavat nuorten kokemaan ja todelliseen vaikutusvaltaan (Lipponen & Aaltonen 2025; Välimäki ym. 2024). Tavoitteena on tuottaa tietoa, joka tukee sosiaalityön ammattilaisia ja palvelujärjestelmää vahvistamaan nuorten yhdenvertaista ja vaikuttavaa osallisuutta siirtymävaiheissa.

Kirjallisuuskatsaus kokoaa yhteen viime vuosien vertaisarvioitua, avoimesti saatavilla olevaa tutkimusta, ja jäsentää tulokset kahden käytännön logiikan kautta: voimavaralähtöisen osallisuuden, jossa nuoren oma toimijuus, tavoitteet ja tuettu päätöksenteko asetetaan keskiöön, sekä järjestelmälähtöisen osallisuuden, jossa ratkaisut seuraavat ensisijaisesti palvelujärjestelmän ehtoja ja malleja. Tämä jäsenys lisää selkeyttä siihen, miten sosiaalityössä voidaan vahvistaa osallisuutta tekemällä näkyviksi ne käytännöt, joissa nuoren ääni todella vaikuttaa, sekä ne kohdat, joissa käytännöt kaventavat osallisuutta, vaikka "kuuleminen" muodollisesti tapahtuisi (Alin ym. 2025b; Mänttari- van der Kaup ym. 2025; Tammelin ym. 2025; Ojanen 2023).

Osallisuus on sosiaalityön peruskäsite ja ammattieettinen velvoite, mutta sen käytännön toteutuminen on osoittautunut haasteelliseksi erityisesti siirtymävaiheessa nuoruudesta aikuisuuteen. Siirtymissä palveluvastuut ja toimintakäytännöt vaihtuvat, mikä altistaa katkoille, epäselvälle koordinaatiolle ja ajoituksen ongelmille, tekijöille, joiden on osoitettu heikentävän nuorten kiinnittymistä ja osallisuuden kokemusta (Barck 2025). Neurokirjon nuorten kohdalla tilanne korostuu, kommunikaation ja kuormituksen vaihtelut, aistiympäristön vaatimukset sekä yksilölliset tavat jäsentää tietoa edellyttävät saavutettavia

ja tuettuja toimintatapoja, jotta nuoren ääni tulee kuulluksi ja vaikuttaa päätöksiin (Alin ym. 2025b; Mänttari- van der Kaup ym. 2025; Lipponen & Aaltonen 2025).

Tämä tutkimus etenee siten, että luvussa 2 avataan osallisuuden teoriaa sosiaalityössä sekä esitellään ne teoreettiset käsitteet ja mallit, joiden varaan analyysi rakentuu. Luvussa 3 kuvataan tutkimuksen toteutus: ensin esitellään tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset, minkä jälkeen määritellään neurokirjo sosiaalityön käsitteenä sekä nuoruuden ja siirtymävaiheen erityispiirteet tämän tutkimuksen näkökulmasta. Tämän jälkeen kuvataan kirjallisuuskatsauksen aineiston haku ja rajaukset, tutkimusmenetelmä ja teorialähtöinen sisällönanalyysi sekä tutkimusta ohjaavat eettiset ja sensitiiviset periaatteet. Luvussa 4 tarkastellaan kirjallisuuskatsauksen tuloksia kahden toisiaan täydentävän näkökulman kautta: voimavaralähtöisen osallisuuden sekä järjestelmälähtöisen osallisuuden. Luku 5 kokoaa tulokset johtopäätöksiksi, suhteuttaa ne aiempaan tutkimukseen, arvioi työn rajoitteita ja yleistettävyyttä sekä hahmottaa jatkotutkimuksen ja sosiaalityön kehittämisen suuntaviivoja. Lopuksi esitetään käytetyt lähteet sekä liitteet, joissa kuvataan katsauksen aineisto.

2 OSALLISUUDEN TEORIA SOSIAALITYÖSSÄ

Tutkimuksen teoreettinen pohja muodostuu osallisuuden teoriasta. Osallisuus on sosiaalityön keskeinen teoreettinen ja eettinen periaate. Se viittaa yksilön mahdollisuuteen tulla kuulluksi, osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja vaikuttaa palvelujen sisältöihin ja toteutukseen. Sosiaalityössä osallisuus ei kuitenkaan ole vain yksilön aktiivisuutta, vaan se rakentuu suhteessa ammatillisiin käytäntöihin ja palvelujärjestelmän rakenteisiin. Tämän vuoksi osallisuutta on tarpeen tarkastella sekä historiallisesti kehittyneenä käsitteenä että sosiaalityön arjessa konkretisoituvana ilmiönä. (Alin ym. 2025b; Pirskanen ym. 2025.)

Osallisuusteorian varhaisessa kehityksessä keskeiseksi nousi vallan kysymys. Arnsteinin (1969) osallistumisen tikapuut tekivät näkyväksi eron symbolisen ja todellisen osallistumisen välillä: pelkkä kuuleminen ei vielä takaa vaikutusvaltaa, mikäli päätösvalta säilyy instituutioilla. Arnsteinin (1969) ajattelu loi kriittisen perustan myöhemmälle osallisuuskeskustelulle, mutta jätti avoimeksi kysymyksen siitä, millaisin ehdoin lasten ja nuorten osallisuus voi toteutua heidän erityisissä elämäntilanteissaan (Arnstein 1969). Tätä täydensi Hartin (1992) työ, joka toi osallisuuskeskusteluun tokenismin käsitteen lasten ja nuorten näkökulmasta. Hart korosti, että nuorten osallistuminen voi jäädä näennäiseksi, jos se ei perustu vapaaehtoisuuteen, merkityksellisyyteen ja todellisiin vaikutusmahdollisuuksiin. Hartin analyysi jatkoi Arnsteinin (1969) vallan näkökulmaa, mutta siirsi sen kasvatuksen, nuorisotyön ja lasten arjen konteksteihin. (Arnstein 1969: Hart 1992.)

2000-luvulla osallisuusteoria kytkeytyi yhä vahvemmin oikeusperustaiseen ajatteluun. Lundy (2007) kehitti YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen pohjautuvan osallisuuden nelikentän (tila, ääni, kuulija ja vaikutus), joka siirsi huomion yksilön osallistumisesta instituutioiden vastuuseen. Osallisuus ei toteudu vain sillä, että nuorella on mahdollisuus ilmaista mielipiteensä, vaan vasta silloin, kun näkemykset tavoittavat päätöksenteon ja vaikuttavat siihen. Lundy (2007) malli tarkentaa, millaisin rakenteellisin ja vuorovaikutuksellisin ehdoin osallisuus voi toteutua oikeudellisena velvoitteena (Lundy 2007). Thomas (2007) jatkoi osallisuuden teoreettista tarkentamista korostamalla osallisuuden moniulotteisuutta ja kontekstisidonnaisuutta. Hänen mukaansa osallisuus ei ole yksi taso tai pysyvä tila, vaan

prosessi, jossa yhdistyvät tiedon saaminen, ymmärrettävyys, vapaaehtoisuus, tuki ja osallistumisen seuraukset. Tämä ajattelu siirtää huomion normatiivisista malleista kohti arjen käytäntöjä ja luo sillan osallisuuden teorian ja sosiaalityön konkreettisen työn välille. (Thomas 2007.)

Sosiaalityön käytäntöjen kannalta keskeiseksi on muodostunut Shierin (2001) prosessimalli, jossa osallisuus nähdään organisaation toimintaa läpileikkaavana kehityskulkuna kuulluksi tulemisesta kumppanuuteen. Shierin malli konkretisoi sen, miten osallisuus edellyttää paitsi ammatillista tahtoa myös rakenteellisia avautumia, mahdollisuuksia ja velvoitteita. Se tuo näkyväksi, että osallisuuden syveneminen on riippuvaista siitä, miten organisaatiot muuttavat toimintatapojaan. (Shier 2001.)

Näiden klassikoiden dialogi muodostaa perustan nykyiselle sosiaalityön osallisuuskäsitykselle, jossa osallisuus ymmärretään samanaikaisesti vallan, oikeuksien ja prosessien kysymyksenä. Suomalaisessa kontekstissa tätä kehystä täsmentävät sosiaali- ja terveystoimittiset linjaukset sekä viranomaisohjeet, joissa korostuvat saavutettavuus, ymmärrettävyys, yhdenvertaisuus, turvallisuus ja oikea-aikaisuus (THL 2024; STM 2024). Tutkimuksessa osallisuus liitetään vahvasti asiakkaan toimijuuteen, joka ei ole yksilön pysyvä ominaisuus vaan rakentuu suhteessa palvelujärjestelmän mahdollisuuksiin ja rajoituksiin.

Muukkosen (2013) erottelu kohtaamisosallisuuteen ja prosessiosallisuuteen kokoaa nämä näkökulmat sosiaalityön analyysikehikoksi. Kohtaamisosallisuus viittaa nuoren ja ammattilaisen väliseen vuorovaikutukseen: siihen, miten nuori tulee nähdyksi, kuulluksi ja ymmärretyksi sekä miten päätöksentekoa tuetaan yksilöllisesti. Prosessiosallisuus puolestaan paikantaa osallisuuden palvelurakenteisiin ja -ketjuihin: siirtymiin, palvelujen saavutettavuuteen, kriteereihin ja moniammatilliseen yhteistyöhön. (Muukkosen 2013.) Näin voimavaralähtöisyys asettuu kohtaamisosallisuuden ytimeen ja järjestelmälähtöisyys prosessiosallisuuden perustaksi.

Tämä tutkimus yhdistää Shierin (2001) osallisuuden prosessimallin ja Muukkosen (2013) kohtaamis- ja prosessiosallisuuden erottelun, sekä Alin ym. (2025b), Mänttären ja van der Kaup ym. (2025) ja Tammelin ym. (2025) näkemyksen, jonka mukaan nuorten osallisuuden

tukeminen edellyttää samanaikaisesti nuoren vahvuuksien, toiveiden ja tavoitteiden tunnistamista sekä palvelujärjestelmän rakenteiden kriittistä tarkastelua. (Alin ym. 2025b; Mänttari- van der Kaup ym. 2025; Shier 2001; Tammelin ym. 2025.) Osallisuutta tarkastellaan tässä tutkimuksessa kahdesta toisiaan täydentävästä näkökulmasta: voimavaralähtöisenä, nuoren ja ammattilaisen välisessä vuorovaikutuksessa rakentuvana osallisuutena sekä järjestelmälähtöisenä, palveluprosessien ja rakenteiden ehdoissa muotoutuvana osallisuutena. Tämä kaksoiskehys mahdollistaa osallisuuden tarkastelun samanaikaisesti yksilö- ja rakennetasolla ja tekee näkyväksi, milloin osallisuus toteutuu aidosti ja milloin se jää muodolliseksi – erityisesti nuorten siirtyessä alaikäisten palveluista aikuisten palveluihin.

Nuorten osallisuutta koskeva tutkimus muodostaa moniulotteisen kokonaisuuden, jossa osallisuus näyttäytyy yhtä aikaa institutionaalisenä tavoitteena, sosiaalipedagogisena ihanteena ja nuorten arjen kokemuksellisenä todellisuutena. Sekä suomalainen että kansainvälinen tutkimus korostavat, että osallisuus ei ole yksittäinen toimenpide, vaan jatkuva prosessi, joka rakentuu vuorovaikutuksessa nuorten, ammattilaisten, perheiden ja yhteisöjen välillä. Vaikka tutkimusperinteet painottavat eri näkökulmia, niiden välillä on selkeitä yhtymäkohtia, ja neurokirjon nuorten tutkimus syventää ymmärrystä osallisuuden rakenteellisista ja vuorovaikutuksellisista ulottuvuuksista.

Institutionaalista osallisuutta tarkasteleva suomalainen tutkimus tuo esiin osallisuuden rakenteelliset jännitteet. Boldt (2021) osoittaa, että nuorisovaltuustojen kaltaisissa osallistumisen rakenteissa nuoret voivat toimia aktiivisina kansalaisina, mutta yhtä lailla he voivat jäädä passiivisiksi sivustaseuraajiksi, mikäli todellista vaikutusvaltaa ei jaeta. Tämä havainto ei ole vain suomalainen ilmiö: kansainväliset tutkimukset, kuten Van Bijleveld ym. (2014) ja Bessell (2011), raportoivat samankaltaisista ongelmista lastensuojelun päätöksenteossa, jossa nuorten osallistuminen jää usein konsultoinnin tasolle (Van Bijleveld ym. 2014; Bessell 2011). Näin suomalainen ja kansainvälinen tutkimus yhdessä osoittavat, että institutionaalinen osallisuus on altis näennäiselle osallistamiselle, ellei valtaa aidosti jaeta nuorten kanssa.

Sosiaalipedagoginen tutkimus tarjoaa osallisuudelle toisenlaisen tulkinnan. Hämäläinen (2008) korostaa, että osallisuus rakentuu yhteisöllisyyden, dialogisuuden ja kasvatuksellisten

suhteiden kautta. Tämä näkökulma täydentää institutionaalista analyysia osoittamalla, että osallisuus voi toteutua vahvasti myös epävirallisissa ympäristöissä, joissa nuorten toimijuus rakentuu arjen suhteissa. Kansainväliset teoreettiset mallit, kuten Lundyn (2007) osallisuuden nelikenttä ja Thomasin (2007) osallistumisen teoria, tukevat tätä näkemystä korostamalla, että osallisuus edellyttää tilaa, tukea, ääntä ja vaikutusvaltaa – elementtejä, jotka syntyvät ennen kaikkea vuorovaikutuksessa, eivät pelkästään rakenteissa.

Perheen ja ammattilaisten roolia korostava tutkimus syventää ymmärrystä osallisuuden sosiaalisesta luonteesta. Lantelan ym. (2020) mukaan nuorten osallisuus rakentuu vuorovaikutuksessa eri toimijoiden kanssa, ja erityisesti luottamukselliset suhteet ammattilaisiin vahvistavat nuorten kokemusta siitä, että heidän näkemyksillään on merkitystä. Tämä havainto on yhteneväinen kansainvälisen tutkimuksen kanssa. Bessell (2011) ja Vis & Fossum (2014) osoittavat, että ammattilaisten sensitiivisyys ja dialoginen työote ovat keskeisiä osallisuuden edellytyksiä lastensuojelussa. Samalla nämä tutkimukset tuovat esiin, että ammattilaiset voivat toimia myös osallisuuden esteinä, mikäli vuorovaikutus on hierarkkista tai nuorten näkemyksiä ei tunnusteta.

Nuorten omia merkityksenantoja tarkasteleva tutkimus tuo osallisuuteen kokemuksellisen ulottuvuuden. Weckström, Honkanen ja Kalliomeri (2024) osoittavat, että nuoret ymmärtävät osallisuuden ennen kaikkea suhteiden, yhteisöllisyyden ja vastavuoroisuuden kautta. Tämä havainto täydentää sekä institutionaalista että sosiaalipedagogista tutkimusta osoittamalla, että osallisuus ei ole vain rakenteellinen kysymys, vaan kokemus siitä, että tulee kuulluksi, nähdyksi ja hyväksytyksi. Kansainväliset tutkimukset tukevat tätä näkemystä: esimerkiksi Thomas (2007) korostaa, että osallisuus rakentuu ennen kaikkea nuorten kokemuksista toimijuudesta ja vaikutusmahdollisuuksista.

Neurokirjon nuorten osallisuutta tarkasteleva tutkimus syventää ymmärrystä osallisuuden esteistä ja mahdollisuuksista. Pellicano ja Stears (2011) kritisoivat autismitutkimuksen asiantuntijakeskeisyyttä ja osoittavat, että neurokirjon nuorten ääni jää usein rakenteiden varjoon. Heidän mukaansa osallisuuden vahvistaminen edellyttää tutkimus- ja palvelukäytäntöjen uudelleenmuotoilua siten, että neurokirjon nuoret osallistuvat aktiivisesti päätöksentekoon ja tutkimusprosessiin. (Pellicano ja Stears 2011.) Crane ym. (2019)

puolestaan osoittavat, että autististen nuorten kokemukset palveluista ovat usein kuormittavia ja osallisuutta rajoittavia, mikä johtuu palvelujärjestelmän jäykkyydestä ja vuorovaikutuksen puutteista. Nuoret eivät hyötäneet palveluista, jotka eivät huomioineet autismiin liittyviä vuorovaikutukseen liittyviä tekijöitä, kuten; haasteet verbaalisiin viestintätaitoihin, aistiherkkyyksiin, prosessointinopeuteen, ei-verbaaliseen viestintään ja organisointiin sekä johdonmukaisuuden tarve. (Crane ym. 2019.)

Goodallin (2018) tutkimus koulukontekstissa tuovat esiin, että neurokirjon nuorten osallisuus rakentuu erityisesti ympäristön ennakoitavuuden, emotionaalisen turvallisuuden ja sosiaalisen pääoman kautta (Goodal 2018). Näin neurokirjon nuorten tutkimus ei ainoastaan täydennä yleistä osallisuustutkimusta, vaan myös haastaa sitä osoittamalla, että osallisuuden esteet eivät jakaudu tasaisesti kaikkien nuorten kesken.

Kun suomalaista ja kansainvälistä tutkimusta tarkastellaan yhdessä, muodostuu kokonaiskuva, jossa osallisuus näyttäytyy sekä rakenteellisena että kokemuksellisena ilmiönä. Institutionaaliset rakenteet voivat mahdollistaa osallisuuden, mutta ne voivat myös rajoittaa sitä, ellei valtaa jaeta nuorten kanssa. Yhteisölliset ja dialogiset suhteet vahvistavat nuorten toimijuutta, mutta niiden merkitys korostuu erityisesti neurokirjon nuorten kohdalla, joiden osallisuus on herkempi ympäristön ja vuorovaikutuksen laadulle. Perheen ja ammattilaisten rooli on keskeinen kaikissa tutkimuserinteissä, mutta neurokirjon nuorten kohdalla ammattilaisten sensitiivisyys ja ympäristön muokkaaminen ovat erityisen tärkeitä. Yhdessä nämä tutkimukset osoittavat, että nuorten osallisuus ei ole yksiselitteinen tai yhden tason ilmiö, vaan monitasoinen ja jatkuvasti neuvoteltava prosessi, joka edellyttää sekä rakenteellisia muutoksia että arjen vuorovaikutuksen uudelleen ajattelua.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kuvaan tutkimuksen toteutuksen keskeiset ratkaisut, jotka muodostavat perustan kirjallisuuskatsauksen luotettavuudelle ja analyyttiselle syvyydelle. Luku esittelee tutkimuksen tavoitteet, rajaukset ja keskeiset käsitteet sekä avaa aineiston koonnin, valintaan liittyvät perusteet ja analyysimenetelmän. Nämä ratkaisut rakentavat kehyksen, jonka avulla neurokirjon nuorten osallisuutta voidaan tarkastella systemaattisesti ja teoreettisesti johdonmukaisesti siirtymävaiheessa alaikäisten palveluista aikuisten palveluihin. Luvun tarkoituksena on osoittaa, miten aineiston valinta, käsitteiden täsmentäminen ja analyysin jäsentely tukevat tutkimuskysymysten ratkaisemista ja mahdollistavat tulosten luotettavan ja perustellun tulkinnan.

3.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymys

Tämän kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on analysoida, miten neurokirjon nuorten osallisuus toteutuu suomalaisessa sosiaalityössä siirtymävaiheessa alaikäisten palveluista aikuisten palveluihin. Siirtymävaihe on tässä tutkimuksessa keskeinen, koska se muuttaa nuoren asemaa palveluiden subjektina ja toimijana: vastuut, oikeudet ja palveluiden rakenteet määrittyvät uudelleen, ja samalla nuoren osallisuuden toteutuminen on erityisen altista palveluketjujen katkoksille ja koordinaation puutteille (Lipponen & Aaltonen 2025; Barck ym. 2025). Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa, joka auttaa kehittämään sosiaalityön käytäntöjä ja palvelurakenteita niin, että ne tukevat nuorten yhdenvertaista ja vaikuttavaa osallisuutta.

Tutkimusta ohjaavat seuraavat tutkimuskysymykset:

- 1) Miten osallisuus määrittyy suomalaisen sosiaalityön käytännöissä neurokirjon nuorten siirtymävaiheessa aikuisuuteen?
- 2) Millaiset tekijät edistävät tai estävät osallisuuden toteutumista sosiaalityössä neurokirjon nuorten kohdalla?

Tutkimus rajataan koskemaan nuoria, jotka ovat siirtymässä perheiden, lasten ja nuorten palveluista täysi-ikäisille suunnattuihin palveluihin. Rajausta on tarkoituksenmukainen, koska siirtymävaihe ei ole vain hallinnollinen vaihe, vaan nuoren elämäntilannetta monella tavalla muovaava prosessi, jossa tuen jatkuvuus, palvelujen saavutettavuus ja päätöksenteon tuki korostuvat. Aiempi tutkimus osoittaa, että tämä vaihe voi sisältää palvelukatkoja ja epäselviä vastuunjakoja, jotka heikentävät osallisuuden kokemusta ja nuoren mahdollisuuksia vaikuttaa omaan palvelupolkuunsa (Lipponen & Aaltonen 2025; Barck ym. 2025).

Neurokirjo-käsitettä käytetään tässä tutkimuksessa kuvaamaan neurokognitiivisten ja neuropsykiatristen piirteiden laajaa vaihtelua tavalla, joka ei rajoitu yksittäisiin diagnooseihin. Käsitteen alle sisältyvät muun muassa autismitieteen piirteet, adhd/add, Touretten oireyhtymä, oppimisvaikeudet, kielelliset erityisvaikeudet ja sensorisen integraation haasteet (NAM ry 2023; Autismiliitto 2023; THL 2023). Käsite yhdistää yksilöllisen toimijuuden ja palvelurakenteiden tarkastelun. Käsite mahdollistaa sen, että tutkimus voi huomioida yhtä aikaa kognitiivisen, sensorisen ja sosiaalisen kuormituksen sekä palvelujärjestelmän ja siirtymien rakenteelliset haasteet. Näin neurokirjo toimii sekä teoreettisena käsitteenä että käytännön työotteiden suuntaajana.

Käsite on vakiintunut myös suomalaisessa sosiaali- ja terveydenhuollossa. Esimerkiksi Kelan Kirjo-projektissa ja useilla hyvinvointialueilla neurokirjo toimii palvelukehittämisen välineenä, jonka avulla pyritään vahvistamaan varhaista tukea, monialaista yhteistyötä ja palveluketjujen jatkuvuutta siirtymävaiheissa (Kela 2024; THL 2023; Keski-Suomen hyvinvointialue 2024; Kanta-Hämeen hyvinvointialue 2024). Järjestöjen aineistot täydentävät tätä näkökulmaa tuomalla esiin perheiden arjen tuen tarpeet ja ympäristöjen kuormittavuuden, mikä vahvistaa käsitteen soveltuvuutta sosiaalityöhön (NAM ry 2023; Autismiliitto 2023).

Tutkimuksessa nuoret määritellään joustavasti sosiaalityön vakiintuneen tutkimuskäytännön mukaan, jossa nuoruus sijoittuu noin 15–29 vuoden välille. Tämä ikähaarukka perustuu nuorisolain alle 29-vuotiaiden määritelmälle (Nuorisolaki 1285/2016). Siirtymävaiheen vaikutukset eivät rajoitu 18 vuoden kynnykseen; palvelutarpeet ja toimijuuden tukeminen jatkuvat usein vielä nuoreen aikuisuuteen saakka (Alin ym. 2025a; Lipponen & Aaltonen 2025).

Osallisuuden näkökulmasta nuoruus on elämänvaihe, jossa yksilön mahdollisuus tulla kuulluksi, ymmärretyksi ja vaikuttaa itseään koskeviin ratkaisuihin on erityisen merkityksellinen. Siirtymävaiheessa alaikäisten palveluista aikuisten palveluihin on osallisuuden näkökulmasta kriittinen kohta, sillä osallisuuden toteutuminen ei riipu pelkästään nuoren omasta aktiivisuudesta, vaan siitä, miten palvelurakenteet, ammattilaiset ja ympäristöt voivat joko vahvistaa tai heikentää nuoren yksilöllisiä tapoja osallistua. (Närhi ym. 2013; Ojanen 2023; Välimäki ym. 2024; Ylistö ym. 2025.)

3.2 Aineisto

Aloitin aineiston haun syksyllä 2025 tavoitteena tunnistaa vertaisarvioituja julkaisuja, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiini ja soveltuvat laadullisen kirjallisuuskatsauksen aineistoksi. Hyödynsin hakuprosessissa useita sosiaalityön ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kannalta keskeisiä tietokantoja, kuten Andor, Arto, Finna, Google Scholar ja Social Services Abstracts (ProQuest). Valitsin nämä tietokannat niiden kattavuuden, saavutettavuuden ja sosiaalityön tutkimukselle keskeisen aineiston perusteella.

Aineiston valintaan sovelsin etukäteen määrittelemiäni sisäänottokriteereitä, joiden avulla varmistin aineiston relevanssin ja ajantasaisuuden (Taulukko 1.). Tutkimukseen sisällytettävien julkaisujen tuli käsitellä tutkimusaihetta ja olla julkaistu vuosina 2013–2025. Lisäksi niiden tuli olla vertaisarvioituja ja kokonaisuudessaan avoimesti saatavilla, jotta niiden kriittinen tarkastelu olisi mahdollista. Rajasin aineiston suomen- ja englanninkielisiin julkaisuihin. Poissuljin tutkimukset, jotka eivät liittyneet tutkimuskysymyksiin, jotka oli julkaistu ennen vuotta 2013, eivät olleet vertaisarvioituja, olivat opinnäytetöitä tai eivät olleet kokonaisuudessaan avoimesti saatavilla. Tällä tavalla muodostin aineistosta kokonaisuuden, joka on samalla riittävän kattava ja tutkimuskysymysten kannalta tarkoituksenmukainen.

Hakusanoina käytin sekä suomen- että englanninkielisiä termejä, jotka liittyivät nuoriin, neurokirjoon, sosiaalityöhön ja osallisuuteen. Suomalaisten hakujen yhteydessä hyödynsin esimerkiksi hakutermejä nuor*, neur*, neps*, adhd, sosiaali*, osallis* ja toimi*. Englanninkielisissä hauissa käytin vastaavia käsitteitä, kuten youth, young adults, participation ja mental health. Kävin hakutulokset aluksi läpi otsikoiden ja tiivistelmien perusteella ja tämän

jälkeen luin valitut julkaisut kokonaisuudessaan varmistaakseni niiden vastaavuuden tutkimuskysymyksiin.

Täydensin aineistonhakua lumipallotekniikalla tarkastelemalla jo valittujen tutkimusten lähdeluetteloita mahdollisten lisäjulkaisujen tunnistamiseksi (Vilka 2023). Tämä oli perusteltua erityisesti siksi, että nuorten osallisuutta käsittelevä kirjallisuus on monialaista ja osa keskeisistä lähteistä voi jäädä systemaattisen haun ulkopuolelle. Menetelmä lisäsi aineiston kattavuutta ja vahvisti analyysin luotettavuutta.

Lopullinen aineisto koostuu vertaisarvioidusta artikkeleista, kirjan luvuista ja väitöskirjoista (Liite 1.). Aineisto edustaa kotimaista tutkimusta ja muodostaa kokonaisuuden, joka jäsentää neurokirjon nuorten osallisuutta sekä kohtaamisissa että palveluprosessien tasolla. Valittu aineisto tukee tutkimuskysymyksiin vastaamista monitasoisesti ja tarjoaa riittävän perustan osallisuuden tarkastelulle siirtymävaiheessa alaikäisten palveluista aikuisten palveluihin.

Taulukko 1. Aineistohaun sisäänotto- ja poissulkukriteerit.

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Tutkimuksessa yhteys aiheeseen	Tutkimuksessa ei yhteyttä aiheeseen
Julkaistu 2013–2025	Julkaistu ennen vuotta 2013
Vertaisarvioitu tutkimus	Ei vertaisarvioitu tai opinnäytetyö
Saatavilla kokonaisuudessa verkossa maksuttomasti	Tekstiä ei ole saatavilla kokonaisuudessaan verkossa maksuttomasti

3.3 Eettisyys ja sensitiivisyys

Eettinen ja sensitiivinen näkökulma ohjasi tutkimukseni toteutusta aineistonhausta analyysin raportointiin. Perustin valintani sosiaali- ja terveysalan eettisiin periaatteisiin, joissa korostuvat ihmisarvon ja perusoikeuksien kunnioittaminen sekä asiakkaan edun ensisijaisuus; tämän pohjalta määrittelin sisään- ja poissulkukriteerit, arvioin lähteiden luotettavuutta ja varmistin, että valittu aineisto kuvaa ilmiötä arvostavasti ja stereotyyppisiä välttämällä (ETENE, 2011). Noudatin sosiaalialan ammattieettisiä linjauksia kielen ja luokittelun käytössä: valitsin

toimijuutta tunnistavan ja leimaamista välttävän sanaston, tein vallan ja vastuun rajoja näkyväksi metodikuvauksessa ja perustelin käsitteelliset rajaukset (Talentia 2022). Eettinen kehys kytkeytyy osallisuusteoriaan: vallan epäsuhta, näennäinen kuuleminen ja vastuun jakamisen tavat ovat keskeisiä eettisiä kysymyksiä, ja aidon vaikutuksen edellytyksenä on, että nuoren ”ääni” kohtaa kuulevan yleisön ja tuottaa vaikutuksia (Arnstein, 1969; Hart, 1992; Lundy, 2007). Menetelmällisen läpinäkyvyyden turvaamiseksi dokumentoin haku- ja valintaprosessin, kirjasin teorialähtöisen sisällönanalyysin luokitteluperusteet ja pidin analyysipäiväkirjaa, jotta ratkaisut ovat jäljitettävissä. Arvioin systemaattisesti myös kielen ja käsitteiden vaikutuksia neurokirjon nuorten oikeuksiin ja toimijuuteen, ja tein kielivalinnat tämän arvion perusteella (Tampereen korkeakouluyhteisö). Näiden näkökulmien yhdistelmä auttoi varmistamaan, että kuvaan nuorten osallisuutta tavalla, joka on yhtä aikaa teoreettisesti perusteltu, eettisesti kestävä ja sensitiivinen nuorten moninaisuudelle ja elämäntilanteille.

3.4 Tutkimusmenetelmä ja aineiston analyysi

Toteutin tutkimuksen laadullisena kirjallisuuskatsauksena, jonka tavoitteena on jäsentää ja tulkita olemassa olevaa tutkimustietoa systemaattisesti nuorten osallisuuden näkökulmasta. Katsausmenetelmä soveltuu hyvin tutkimukseeni, koska osallisuus on ilmiönä moniulotteinen ja rakentuu vuorovaikutuksessa yksilön, ympäristöjen ja institutionaalisten rakenteiden välillä. Laadullinen kirjallisuuskatsaus antaa mahdollisuuden yhdistää erilaisia tutkimusperinteitä (Vilka 2023), ja tarkastella ilmiötä suhteessa osallisuuden teoriaan, jonka keskeisiä käsitteitä, kuten vallan jakaminen (Arnstein 1969; Hart 1992), oikeusperustaisuus (Lundy 2007), prosessinomaisuus (Thomas 2007) ja rakenteellinen sitoutuminen (Shier 2001; Muukkonen 2013), joita hyödynnän analyysin jäsentämisessä.

Menetelmällisesti tukeuduin teorialähtöiseen sisällönanalyysiin, joka mahdollistaa aineiston systemaattisen tarkastelun osallisuusteorian käsitteiden avulla (Kangasniemi ym. 2013; Vilka 2023). Aloitin analyysin lukemalla aineiston useaan kertaan ja tein muistiinpanoja erityisesti niistä kohdista, joissa kuvattiin nuorten osallisuuden toteutumista kahdella tasolla: kohtaamisissa (kohtaamisosallisuus) ja palvelurakenteissa (prosessiosallisuus), kuten Muukkonen (2023) erittelee. Kiinnitin huomiota myös siihen, miten eri tutkimukset

käsittelivät vallan ja vaikutusvallan eroja (Arnstein 1969; Hart 1992), osallisuuden ehtoja suhteessa institutionaaliseen vastuuseen (Lundy 2007) ja osallisuuden prosessiluonteisuutta (Thomas 2007). Lisäksi tarkastelin erityisesti neurokirjon näkökulmasta niitä tekijöitä, jotka liittyvät osallisuuteen, palvelujen saavutettavuuteen ja siirtymävaiheen haasteisiin.

Analyysiprosessissa laadin jokaisesta julkaisusta tiivistelmän ja kirjasin ylös keskeiset havainnot osallisuutta edistävästä ja estävästä tekijöistä. Tämä vaihe auttoi minua tunnistamaan aineistossa toistuvia teemoja. Ryhmittelin havainnot osallisuusteorian käsitteiden pohjalta ja muodostin niiden perusteella kaksi pääluokkaa: voimavaralähtöisen osallisuuden, joka viittaa nuoren ja ammattilaisen välisen vuorovaikutuksen ja yksilöllisesti mukautettujen tukikäytäntöjen merkitykseen, sekä järjestelmälähtöisen osallisuuden, joka kuvaa palvelujärjestelmän rakenteita, päätöksenteon perusteita ja institutionaalisia ehtoja, joiden puitteissa nuoren vaikutusvalta rakentuu. Tämä kaksijakoinen analyysikehyks nousi aineistosta selkeästi ja vastaa luontevasti osallisuusteorian ydinajatuksiin vallasta, oikeuksista ja prosesseista.

Tutkimuksen luotettavuuden varmistamiseksi pyrin tekemään analyysiprosessin mahdollisimman läpinäkyväksi. Dokumentoin luokitteluratkaisut ja vertasin eri tutkimuksissa esitettyjä tulkintoja keskenään analyysin eri vaiheissa. Lisäksi pyrin tarkastelemaan tulkintojani kriittisesti suhteessa teoriakehykseen ja tutkimuskysymyksiin. Aineistonhakua täydensin systemaattisen haun lisäksi lumipallotekniikalla, mikä paransi aineiston kattavuutta ja vähensi riskiä siitä, että keskeisiä julkaisuja olisi jäänyt katsauksen ulkopuolelle. Koska kirjallisuuskatsauksen tavoitteena ei ole tilastollinen yleistettävyyttä (Vilka 2023), arvioin luotettavuutta ennen kaikkea tulkinnan johdonmukaisuuden, käsitteellisen täsmällisyyden ja aineistoon perustuvan analyysin kautta.

Tämän analyysiprosessin tuloksena muodostin tutkimukseni kaksi keskeistä näkökulmaa — voimavaralähtöisen ja järjestelmälähtöisen osallisuuden — jotka jäsentävät neurokirjon nuorten osallisuutta kokonaisuutena. Ne luovat perustan seuraavalle luvulle, jossa esittelen analyysin tulokset ja osoitan, miten nämä kaksi näkökulmaa täydentävät ja jännitteistävät toisiaan siirtymävaiheessa alaikäisten palveluista aikuisten palveluihin.

4 OSALLISUUDEN ILMENEMISMUODOT

Tuloksissa osallisuus rakentuu kahdella toisiinsa kietoutuvalla tasolla: nuoren ja ammattilaisen välisessä vuorovaikutuksessa (voimavaralähtöinen osallisuus) sekä palvelujärjestelmän rakenteissa ja prosesseissa (järjestelmälähtöinen osallisuus). Voimavaralähtöinen osallisuus tiivistyy tuloksissa kuuteen osallisuuden ulottuvuuteen; suhdeturvaan, yhteiseen päätöksentekoon, päätöksenteon tukeen, saavutettavuuteen, harkittuun digitaaliseen tukeen ja saattamiseen. Järjestelmälähtöisesti osallisuutta muovaavat tulosten mukaan neljä eri osallisuuden ulottuvuutta; muodillinen osallisuus, valmiit palvelupolut ja vakioratkaisut, vastuun siirtäminen ilman valtaa sekä diagnoosiin nojaavat kriteerit. Yhdessä nämä määrittävät, missä määrin kuuleminen voi muuttua konkreettiseksi vaikutukseksi palvelun sisällössä, rytmissä ja jatkuvuudessa – erityisesti siirtymissä alaikäisten palveluista aikuisten palveluihin (Alin ym. 2025a; Alin ym. 2025b; Ylistö ym. 2025).

4.1 *Voimavaralähtöinen osallisuus*

Voimavaralähtöinen osallisuus rakentuu tulosten perusteella käytännöistä, jotka vahvistavat nuoren toimijuutta erityisesti tilanteissa, joissa voimavarat ovat rajalliset tai elämäntilanne kuormittava. Osallisuus näyttäytyy tässä kehyksessä ulottuvuuksina, jotka toteutuvat suhdeturvassa, yhteisessä päätöksenteossa, päätöksenteon tuessa, saavutettavuudessa, digitaalisten kanavien harkitussa käytössä sekä siirtymävaiheiden saattamisessa. Näiden ulottuvuuksien keskeinen yhteinen piirre on se, että osallisuus ei perustu nuoren suoriutumiseen, vaan pysyvään, ennakoitavaan ja yksilöllisesti mukautettuun tukeen.

Ensimmäinen osallisuuden ulottuvuus näkyy suhdeturvassa, joka rakentaa luottamusta ja ennakoitavuutta ja tekee osallistumisesta mahdollista myös silloin, kun nuoren voimavarat ovat heikentyneet. Suhdeturva ilmenee johdonmukaisuutena, asioiden ymmärrettävänä selittämisenä ja viiveettömänä palautteena. Näin nuori kokee, ettei osallisuus ole ehdollista onnistumisille, vaan pysyvää ja arvostavaa. (Ylistö ym. 2025.) Neurokirjon nuorilla suhdeturva on erityisen merkityksellinen, sillä toimintakyvyn ja jaksamisen vaihtelu voi johtaa vetäytymiseen, ellei työntekijä toistaen osoita pysyvyyttä ja luotettavuutta (Alin ym. 2025b;

Barck ym. 2025). Tämä ulottuvuus rakentuu niin yksilöllisestä kohtaamisesta kuin rakenteellisista käytännöistä, kuten tapaamisten rytmistä, yhteydenpidon systemaattisuudesta ja työntekijän pysyvyydestä. Siirtymävaiheissa suhdeturva vahvistuu päällekkäisten tapaamisten kautta, jolloin luottamus siirtyy henkilöstä rakenteisiin (Alin ym. 2025b; Mänttari-van der Kuip ym. 2025; Ylistö ym. 2025).

Toinen osallisuuden ulottuvuus liittyy nuoren asemaan yhteisessä päätöksenteossa, jossa hänen asiantuntijuutensa ja toiveensa muodostavat tavoitteiden asettamisen perustan. Nuori saa tilaa ilmaista tavoitteensa, arvioida vaihtoehtoja ja valita suunnan, joka tuntuu aidosti omalta. Työntekijä tekee näkyväksi nuoren vahvuuksia ja yhdistää ne yhdessä sovittuihin, osallistavasti kirjattuihin askeliin (Mänttari-van der Kuip ym. 2025; Ylistö ym. 2025). Neurokirjon nuorilla tämä ulottuvuus edellyttää systemaattista tukea: selkeää kieltä, visuaalisia apuvälineitä, vaiheittaista etenemistä ja mahdollisuutta käyttää kirjoittamista tai piirtämistä (Barck ym. 2025). Luottamuksellinen ja ennakoitava suhde toimii tämän prosessin rakenteena; sovittuihin asioihin palataan, niitä säädetään yhdessä ja nuori pysyy mukana myös kuormittavina jaksoina. Osallisuus laajenee samalla nuoren arjen yhteisöihin, mikä antaa tavoitteille merkitystä palveluprosessin ulkopuolella (Mänttari-van der Kuip ym. 2025).

Kolmas osallisuuden ulottuvuus ilmenee päätöksenteon tukena, joka mahdollistaa nuoren oman vallan käytön silloin, kun hahmottamisen tai toiminnanohjauksen haasteet muutoin kaventaisivat osallistumista. Tuen keskiössä ei ole valtasuhteen neuvottelu, vaan se, että nuori ymmärtää vaihtoehdot ja seuraukset, vertaa niitä omista lähtökohdistaan ja ilmaisee päätöksensä selkeästi. Keskeisiä keinoja ovat selkeäkielinen ilmaisu, visuaaliset valinnat, prosessin vaiheistus, rauhallinen eteneminen ja mahdollisuus hyödyntää kirjoittamista tai piirtämistä (Barck ym. 2025; Sandberg 2016). Neurokirjon nuorille tämä toimii kuormitusta säätelevänä rakenteena, joka helpottaa muistamista ja päätösten perustelua ja vahvistaa sitoutumista (Alin ym. 2025b; Lipponen & Aaltonen 2025). Työntekijältä tämä edellyttää metodista osaamista vaihtoehtojen konkretisoimisessa ja päätösten dokumentoinnissa niin, että niihin voidaan palata myöhemmin.

Neljäs osallisuuden ulottuvuus liittyy saavutettavuuteen, joka tekee yhdessä sovituista tavoitteista käytännössä mahdollisia. Saavutettavuus koostuu matalan kynnyksen

käytännöistä, vakiojoustoista, pidennetyistä alkuhaastatteluista, rauhallisista ja aistikuormaa minimoivista tiloista sekä intensiivisemmästä tuesta jaksoihin, jolloin toimintakyky vaihtelee (Barck ym. 2025; Mänttari-van der Kuip ym. 2025). Neurokirjon nuorille nämä ovat osallisuuden perusedellytyksiä: selkeät kutsut ja muistutukset vähentävät ennakoimattomuuden tuottamaa stressiä, ja varmistettu saapuminen ehkäisee vetäytymistä. Siirtymävaiheissa saavutettavuus tarkoittaa erityisesti katkosten ehkäisemistä ja palvelurytmin jatkumista siirtymävaiheen yli (Paananen ym. 2019). Saavutettavuus sidotaan konkreettisesti yhteiseen päätöksentekoon, kun sovittu tuki näkyy kalenterissa ja logistisissa järjestelyissä (Alin ym. 2025b; Ylistö ym. 2025).

Viides osallisuuden ulottuvuus näkyy digitaalisten kanavien harkitussa käytössä, jossa digitaalisuus toimii osallisuuden vahvistajana, ei ehtona. Yhdessä sovitut kanavat ja pelisäännöt keventävät arjen kuormaa, kun lyhyet viestit tukevat toiminnanohjausta ja etätapaamiset mahdollistavat toistuvat kontaktit ilman matkustusta ja aistikuormaa (Tammelin ym. 2025). Neurokirjon nuorilla digitaalisten kanavien arvo liittyy erityisesti rytmittämiseen ja hallinnan tunteen vahvistamiseen. Digiajan järjestelyt suojaavat nuoren yksityistä tilaa ja antavat mahdollisuuden rajata vuorovaikutuksen intensiteettiä. Siirtymävaiheissa moniammatilliset etätapaamiset toimivat tehokkaana siltana, joka varmistaa päätösten etenemisen ilman viivettä (Mänttari-van der Kuip ym. 2025). Voimavaralähtöisessä kehyksessä digitaalisuus ei korvaa kasvokkaista luottamuksen rakentamista, vaan täydentää sitä ohjeistuksilla ja teknisellä tuella.

Kuudes osallisuuden ulottuvuus konkretisoituu saattamisena, joka varmistaa, että yhteinen päätös muuttuu toiminnaksi erityisesti nivelvaiheissa. Työntekijä kulkee nuoren rinnalla uuteen palveluun, esittelee roolit, tulkaa käsitteet ja varmistaa ensimmäisen kontaktin, kunnes nuori kokee tilanteen hallittavaksi (Mänttari-van der Kuip ym. 2025; Ylistö ym. 2025). Neurokirjon nuorille tämä vähentää siirtymäahdistusta ja poistaa tyhjän vaiheen, jossa vastuu ja valta voivat kadota näkyvistä. Aikuispalveluihin siirryttäessä saattaminen kytkeytyy suoraan yhteiseen päätöksentekoon: sovitaan, mitä siirtyy, kuka kantaa koordinaatiovastuun ja millä aikataululla (Alin ym. 2025b). Pällekkäisissä tapaamisissa luottamus siirtyy henkilöistä rakenteisiin, mikä estää osallisuuden katkeamisen työntekijävaihdoksissa. Kun saattaminen

on mallinnettu osaksi palveluprosessia, osallisuus siirtyy puheesta konkreettisiksi toimiksi ja vahvistaa sitoutumista nivelvaiheissa.

4.2 Järjestelmälähtöinen osallisuus

Järjestelmälähtöinen osallisuus jäsentyy aineistossa ennen kaikkea sen mukaan, millaisin rakenteellisin edellytyksin nuori pääsee vaikuttamaan omaan asiaansa, ja missä kohdissa nämä edellytykset kaventuvat. Osallisuus ilmenee tässä kehyksessä ulottuvuuksina, jotka rakentuvat muodillisesta kuulemisesta, valmiista palvelupoluista, vastuun ja vallan suhteista sekä diagnoosin roolista porttina. Näiden ulottuvuuksien yhteinen piirre on, että nuoren kokema vaikutusvalta ei synny pelkästä kuulemisesta, vaan siitä, millä tavoin järjestelmä mahdollistaa tai rajoittaa hänen toimijuuttaan päätöksenteon eri tasoilla.

Ensimmäinen osallisuuden ulottuvuus näkyy siinä, että kuuleminen on järjestelmässä usein muodollista, mutta vaikutusvalta jää heikoksi. Nuori on läsnä, mielipide kirjataan ja kuuleminen toteutuu teknisesti, mutta päätösten perusteet ankkuroidaan ensisijaisesti valmiisiin kelpoisuusehtoihin, resurssiraameihin ja institutionaalisiin tulkintoihin nuoren omien tavoitteiden sijaan (Alin ym. 2025a; Alin ym. 2025b; Ylistö ym. 2025). Tällöin kuuleminen irtautuu todellisesta vaikuttamisesta: nuoren esittämä tavoite tunnustetaan, mutta se ei johda muutoksiin palvelun sisällössä tai saavutettavuudessa. Siirtymä nuoruudesta aikuistenpalveluihin kärjistää tätä ulottuvuutta, sillä päätösvalta ja toteutus hajoavat organisaatioiden väliin, ellei harkintaa toteuteta päällekkäisesti ja läpinäkyvästi.

Toinen osallisuuden ulottuvuus liittyy valmiiden palvelupolkujen ja vakioratkaisujen ohjausvoimaan, joka kaventaa neuvottelun mahdollisuuksia ja yksilöllistä tilaa. Käytännössä tämä näyttäytyy konkreettisina edellytyksinä tuottaa järjestelmän näkökulmasta sopivaa näyttöä soveltuvuudesta ja oikea-aikaisesta tuen tarpeesta. Kun tavoitteet, menetelmät ja aikataulut ovat pitkälti samat kaikille, neurokirjon nuorten vaihteleva jaksaminen ja arjen rytmit eivät mahdu rakenteeseen (Barck ym. 2025; Sandberg 2016; Lipponen & Aaltonen 2025). Seurauksena tuki saapuu usein myöhässä, vasta tilanteessa, jossa kuormitus on kasvanut kriisiksi, ja nuoren kyky osallistua päätöksiin on jo heikentynyt (Paananen ym. 2019). Valmiit ratkaisut näkyvät erityisesti ajanvaraus-, kirjaamis- ja arviointikäytännöissä sekä

päätösten perusteluissa, joissa työ kohdentuu hallinnollisiin mittareihin nuoren oman merkityshorisontin sijaan (Alin ym. 2025a; Mäkelä 2025; Närhi ym. 2014). Palvelujen pirstaleisuus ja koordinaation puute lisäävät riskiä, että nuori joutuu kantamaan yhteydenpidon, aikataulujen ja tiedonkulun vastuun juuri silloin, kun voimavarat ovat niukimmillaan (Lipponen & Aaltonen 2025; Ylistö ym. 2025). Digitalisaatio voi vahvistaa tätä samaa logiikkaa, jos asiointi rakentuu portaalien, oletetun digiosaamisen ja itsepalvelun varaan ilman tukea, jolloin osallistumiskynnys nousee ja tehtäviä siirtyy nuorelle erityisesti nivelvaiheissa (Tammelin ym. 2025; Mänttari-van der Kuip ym. 2025; Barck ym. 2025).

Kolmas osallisuuden ulottuvuus ilmenee tilanteissa, joissa nuorelle siirretään vastuuta ilman, että hänelle annetaan vastaavaa valtaa tai välineitä. Aineistossa tämä näkyy odotuksina omaehtoisesta etenemisestä, sitoutumisesta ja asioiden itsenäisestä hoitamisesta, vaikka päätösten aikataulut, kriteerit ja reunaehdot pysyvät järjestelmän kontrollissa (Ojanen 2023; Välimäki ym. 2024). Tällöin puhe ”motivaation puutteesta” peittää alleen sen, että ongelman ydin liittyy saavutettavuuteen tai koordinaatioon: vaikeasti saavutettavat ajat, kuormittavat tilat, epäselvä viestintä ja puuttuvat vastuuhenkilöt heikentävät osallistumista ennen kuin motivaatioehkäisyn kysymys on edes relevantti (Paananen ym. 2019; Ylistö ym. 2025). Neurokirjon nuorilla hahmottamisen, toiminnanohjauksen ja aistikuormituksen esteet tulkitaan helposti motivaation puutteena, erityisesti siirtymissä aikuistenpalveluihin, jolloin vetäytymisen ja palveluista putoamisen riski kasvaa oleellisesti (Mänttari-van der Kuip ym. 2025; Ylistö ym. 2025). Aineiston mukaan ”vastuun ja vallan” epäsuhta voidaan korjata vain lisäämällä välineitä ja tukea: selkeitä ohjeita, saavutettavia tiloja, tukea toiminnanohjaukseen, eri yhteydenpitokanavia ja nimetyn koordinaatiovastuun, jolloin nuoren kyky ja halu osallistua vahvistuvat myös kuormittavina jaksoina. Siirtymissä aikuistenpalveluihin tämä tarkoittaa yhteisiä tapaamisia, suunnitelmallista saattamista ja nuoren omilla sanoilla laadittua siirtyvää dokumentaatiota, joiden puuttuessa nuori jää tosiasiallisesti oman asiansa koordinaattoriksi (Alin ym. 2025b; Mänttari-van der Kuip ym. 2025; Ylistö ym. 2025).

Neljäs osallisuuden ulottuvuus liittyy diagnoosin asemaan porttina, joka määrittää pääsyn tukeen, tuen laadun ja ajoituksen. Diagnoosin viivästyminen, virheellisyys tai puuttuminen johtaa käytännössä tuen katkeamiseen, oikeuksien viivästyymiseen tai kokonaan ulkopuolelle jäämiseen, vaikka arjen toimintakyky edellyttäisi nopeaa, joustavaa tukea (Alin ym. 2025b;

Barck ym. 2025; Sandberg 2016). Diagnoosi voi avata ovia, mutta silloin kun siitä tulee ensisijainen ehto, nuoren omien tavoitteiden painoarvo vähenee ja osallisuus kaventuu hallinnolliseksi luokitteluksi (Alin ym. 2025a; Lipponen & Aaltonen 2025; Ylistö ym. 2025). Rakenteellisesti tämä näkyy hakemus- ja arviointiprosesseina, joissa nuoren odotetaan todistavan kelpoisuutensa hallinnollisella kielellä ja monimutkaisilla lomakkeilla, usein tiloissa, jotka lisäävät aistikuormitusta ja heikentävät havaintojen laatua. Aineistossa tätä kuvataan ilmiönä, jota voidaan nimittää myöhäiseksi oikea-aikaisuudeksi: apu saapuu vasta kriisin hetkellä, vaikka tarve olisi ollut havaittavissa jo pitkään (Paananen ym. 2019; Mänttari-van der Kuip ym. 2025). Neurokirjon nuorilla moninaiset tai vähemmän näkyvät oirekuvat eivät aina istu luokitteluun, mikä altistaa väärintulkinnolle, tuen epäämiselle ja palvelupolun katkeamiselle. Siirtymävaiheissa diagnoosin paino kasvaa edelleen, ellei tavoitteita, toimintakykyä ja yhdessä sovittuja askelia siirretä mukana koordinoitusti ja nuoren omilla sanoilla (Alin ym. 2025b; Barck ym. 2025; Sandberg 2016; Ylistö ym. 2025).

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämä kirjallisuuskatsaus osoittaa, että nuorten osallisuus sosiaalityössä rakentuu yhtä aikaa kohtaamisten tasolla ja palveluprosessien sekä rakenteiden puitteissa. Tulosten valossa osallisuus toteutuu vaikuttavana silloin, kun suhdeturva, yhteinen päätöksenteko, päätöksenteon tuki, saavutettavuus, digitaalisten kanavien harkittu käyttö ja saattaminen muodostavat nuorelle ennakoitavan ja kuormitusta säätelevän kokonaisuuden. Vastaavasti osallisuus näennäistyy tilanteissa, joissa kuuleminen jää muodolliseksi eikä kohtaa harkinnan avoimuutta, valmiit palvelupolut ohjaavat yksilöllisyyden yli, vastuu siirtyy nuorelle ilman todellista valtaa ja diagnoosikeskeiset portit määrittävät palveluihin pääsyn ehtoja tavalla, joka syrjäyttää nuoren omat tavoitteet ja arjen toimintakyvyn. Nämä havainnot asettuvat johdonmukaiseen vuoropuheluun kotimaisen ja kansainvälisen osallisuuskirjallisuuden kanssa ja täsmentävät sitä, millä ehdoilla nuorten kuuleminen muuntuu vaikutukseksi.

Kuulemisen ja vaikutusvallan suhde nousee keskeiseksi jännitteeksi. Aineistossani nuori on usein läsnä ja mielipide kirjataan, mutta päätösten perustelut nojaavat silti instituution valmiisiin ehtoihin, jolloin vaikutus jää vähäiseksi. Tämä tulkinta resonoi Boldtin analyysin kanssa nuorisorakenteiden näennäisosallistumisesta sekä lastensuojelun päätöksentekoa koskevien tutkimusten kanssa, joissa kuuleminen jää konsultoinnin tasolle, ellei valtaa jaeta ja harkinnan perusteita avata (Boldt 2021; Van Bijleveld ym. 2014; Bessell 2011). Lundyn oikeusperustainen nelikenttä täsmentää samaa lähtökohtaa: osallisuus ei toteudu, jos ”ääni” ei kohtaa vastuullista ”kuulijaa”, joka kantaa veloitteen muuttaa käytäntöä; tämä tukee johtopäätöstäni siitä, että harkinnan avaaminen, vaihtoehtojen vaikutusten näkyväksi tekeminen ja perustelujen yhteinen läpikäynti ovat osallisuuden ydinedellytyksiä (Lundy 2007).

Voimavaralähtöiset käytännöt jäsentävät, miten osallisuus rakentuu kohtaamisen tasolla. Tulokseni painottavat suhdeturvaa, yhteistä päätöksentekoa ja päätöksenteon tukea nimenomaan sellaisina käytäntöinä, jotka mahdollistavat osallistumisen kuormittavissa elämäntilanteissa ja vaihtelevan toimintakyvyn oloissa. Tämä tulkinta täydentää sosiaalipedagogista kirjallisuutta, jossa osallisuus nähdään vuorovaikutuksessa rakentuvana

suhteena, ei hallinnollisena toimenpiteenä, ja se on linjassa Thomasin prosessiajattelun kanssa, jossa tiedon ja tuen saavutettavuus, ymmärrettävyys, vapaaehtoisuus ja näkyvät seuraukset muodostavat osallisuuden perusrakenteen (Hämäläinen 2008; Thomas 2007). Nuorten omia merkityksenantoja kuvaava tutkimus antaa tälle konkreettisen perustan: osallisuus koetaan suhteena, vastavuoroisuutena ja kuulluksi tulemisena, mikä vahvistaa johtopäätöstä siitä, että luottamuksellinen, ennakoitava ja yksilöllisesti muokattu työote on ratkaiseva erityisesti neurokirjon nuorille (Weckström, Honkanen & Kalliomeri 2024).

Järjestelmälähtöisyyden näkökulmasta siirtymät muodostuvat haavoittuvaksi kohdaksi, jossa päätösvallan ja toimeenpanon pirstoutuminen altistaa katkeamisille ja näennäiselle osallistumiselle. Tulokseni vahvistavat havaintoja siitä, että ilman päällekkäisiä tapaamisia, saattaen vaihtamista ja siirtyvää dokumentaatiota nuori jää oman asiansa koordinaattoriksi juuri silloin, kun voimavarat ovat niukimmillaan. Tämä on linjassa Shierin prosessimallin kanssa, jossa osallisuuden syveneminen edellyttää organisaatiolta siirtymistä kuulemisesta kumppanuuteen ja toiminnan muuttamista velvoittavalla tavalla (Alin ym. 2025b; Shier 2001; Ylistö ym. 2025). Näin kohtaamiskäytännöt ja rakenteelliset ratkaisut eivät ole vaihtoehtoja, vaan toistensa edellytyksiä: ilman rakenteellista jatkumoa ja läpinäkyvää koordinaatiota voimavaralähtöinen työote ei kannu, ja ilman sensitiivistä kohtaamista rakenteelliset avaukset jäävät etäisiksi.

Valmiit palvelupolut, hallinnolliset mittarit ja digitalisoitunut itsepalvelu nostavat osallistumiskynnystä ja jossa tuki saapuu vasta kriisin hetkellä. Aineistoni perusteella tämä korostuu neurokirjon nuorten kohdalla, joiden osallisuus on poikkeuksellisen herkkä ympäristön ja viestinnän laadulle. Tulokset keskustelevat hallinnollistumisen kritiikin ja oikea-aikaisuuden viiveitä koskevan näytön kanssa, mutta ne täydentyvät tuoreilla havainnoilla digitaalisuuden kaksoisluonteesta: digitaaliset välineet vahvistavat osallisuutta vasta, kun ne kytkeytyvät suhdeturvaan, selkeäkieliseen ja visuaalisesti tuettuun päätöksentekoon sekä saavutettavuuden vakiojoustoihin; muutoin riski on, että itsepalveluportit siirtävät tehtäviä nuorelle ilman asianmukaista tukea (Närhi ym. 2014; Paananen ym. 2019; Tammelin ym. 2025; Barck ym. 2025; Mänttari-van der Kuip ym. 2025).

Aineistossa toistuu ilmiö, jota voi kuvata vastuuksi ilman valtaa: nuorelta odotetaan omaehtoisuutta ja sitoutumista, vaikka aikataulut, kriteerit ja reunaehdot pysyvät järjestelmän hallussa. Tämä tulkinta on yhtenevä vastuun ja vallan epäsuhtaa koskevien jäsenysten kanssa ja tuo näkyviin saavutettavuus- ja koordinaatio-ongelmat, jotka peittyvät helposti motivaatiopuheen taakse. (Ojanen 2023; Paananen ym. 2019; Välimäki ym. 2024; Ylistö ym. 2025.) Johtopäätökseni on, että nimetty koordinaatiovastuu, monikanavainen yhteydenpito ja selkeät, yhdessä jaetut ohjeet ovat välttämättömiä, jotta vastuu ja valta asettuvat oikeasuhtaisesti ja nuoren osallistuminen muuttuu realistiseksi ja kestäväksi myös kuormittavina jaksoina

Diagnoosikeskeinen porttiajattelu muodostaa toisen osallisuutta kaventavan mekanismin. Tulosteni mukaan tuen laatu, ajoitus ja oikeudet kiinnittyvät luokitteluun, jolloin viiveet kasvavat ja nuoren oma merkityshorisontti jää toissijaiseksi. Tämä havainto tukee suomalaista keskustelua diagnostiikan painosta ja asettuu dialogiin neurokirjon nuoria käsittelevän tutkimuksen kanssa, joka kritisoi asiantuntijakeskeisyyttä ja korostaa vuorovaikutuksen laatua sekä ympäristön ennakoitavuutta ja emotionaalista turvallisuutta osallisuuden perusedellytyksinä. Johtopäätökseni on, että diagnostiikkaa on tasapainotettava tavoitteiden, toimintakyvyn ja nuoren omilla sanoilla laadittujen valintojen näkyväksi tekemisellä; vasta silloin päätökset heijastavat nuoren näkemyksiä ja palvelun rytmi ja sisältö elävät hänen mukanaan (Alin ym. 2025a; Alin ym. 2025b; Lipponen & Aaltonen 2025; Pellicano & Stears 2011; Crane ym. 2019; Goodall 2018; Sandberg 2016, 2018).

Osallisuuden ydin nousee näin perusrakenteiden ja arjen vuorovaikutuksen yhdistelmästä. Sosiaalityön professionaalinen vastuu on varmistaa, että nuoren ääni on ymmärrettävissä ja kuultavissa kielellisesti ja materiaalisti saavutettavissa ympäristöissä. Päätösten vaihtoehdot, seuraukset ja perustelut tehdään näkyviksi ja käydään läpi yhdessä. Siirtymissä luottamus siirtyy henkilöistä rakenteisiin päällekkäisten tapaamisten, saattaen vaihtamisen ja siirtyvän dokumentaation avulla. Näihin liittyy velvoite suunnata digitalisaatiota pois itsepalvelusta kohti suhdetta rytmittävää, kuormitusta keventävää tukea. Samalla diagnoosin roolia on arvioitava kriittisesti: luokittelun sijasta on painotettava tavoitteiden ja arjen toimintakyvyn näkyvyyttä, jotta nuoren oma merkityshorisontti ohjaa päätöksiä. Nämä johtopäätökset tukeutuvat osallisuuden klassiseen keskusteluun vallasta, oikeuksista ja prosesseista ja

täydentyvät empiirisellä kuvauksella siitä, missä olosuhteissa osallisuus käytännössä toteutuu ja missä se kaventuu (Arnstein 1969; Hart 1992; Lundy 2007; Thomas 2007; Shier 2001; Muukkonen 2013).

6 POHDINTA

Vaikka katsaus keskittyy erityisesti neurokirjon nuoriin, tulokset nostavat esiin useita periaatteita, joilla on potentiaalia laajempaan sovellettavuuteen sosiaalityön asiakkuuksissa yli ikäryhmien. Osallisuuden keskeiset edellytykset – suhdeturva, päätöksenteon tuki, saavutettavuus, ymmärrettävyys, turvallinen vuorovaikutus ja harkinnan läpinäkyvyys – eivät ole sidoksissa nuoruuteen vaan näyttäytyvät osallisuuden peruslogiikkana kaikille asiakasryhmille, joiden vaikutusvalta rakentuu vuorovaikutuksen ja rakenteiden yhteisvaikutuksesta. Tämä yleistettävyys saa tukea osallisuusteoriasta, jossa oikeus tulla kuulluksi, oikeus ymmärrettäviin päätöksiin, turvallinen osallistuminen ja mielipiteen vaikutus päätöksiin on asetettu periaatteelliseksi lähtökohdiksi (Arnstein 1969; Lundy 2007; Thomas 2007; Shier 2001). Samalla yleistettävyys ei ole automaattista, sillä eri-ikäisten asiakkaiden osallisuutta muovaavat erityiset elämäntilanteet, kehitystehtävät ja palvelukontekstit: siirtymien riskikohdat ja porttirakenteet ilmenevät eri tavoin esimerkiksi ikääntyneiden palveluissa, vammaispalveluissa, päihdetyössä tai lastensuojelussa. Neurokirjon nuorten sensitiivisyys ympäristön ja viestinnän kuormittavuudelle ei sellaisenaan siirry kaikkiin asiakasryhmiin, vaikka ympäristötekijät voivat olla merkityksellisiä laajemminkin. Tämän katsauksen perusteella voidaan kuitenkin pitää perusteltuna, että osallisuutta kannattelevat periaatteet – vuorovaikutuksen johdonmukaisuus, vaihtoehtojen näkyväksi tekeminen, ympäristön saatavuus ja palveluprosessien koordinaatio – toimivat yleisinä lähtökohtina, joita voidaan soveltaa eri ikäryhmien tarpeisiin mukautettuna.

Tutkimuksellisesti on tarpeen tunnistaa työn rajat. Johtopäätökset perustuvat kirjallisuuteen eivätkä sisällä omaa empiiristä aineistoa, mikä tarkoittaa, että tulkinat peilaavat käytettävissä olevien tutkimusten painotuksia ja niiden kontekstisidonnaisuutta. Osa vuoden 2025 kirjallisuudesta on nousevaa ja julkaisutiedoiltaan vielä täydentyvää, minkä vuoksi yksittäisten lähteiden asema saattaa muuttua tieteellisen keskustelun edetessä. Palvelujärjestelmät ja käytännöt vaihtelevat alueittain, mikä rajoittaa tulosten suoraa siirrettävyyttä. Neurokirjon nuoret eivät muodosta yhtenäistä ryhmää; tarpeiden ja voimavarojen vaihtelu on suurta, mikä asettaa tulkinnoille yleistettävyiden rajoja (Alin ym. 2025a; Alin ym. 2025b; Paananen ym. 2019). Jatkotutkimuksessa olisi perusteltua tarkastella

nuorten omia kuvauksia suhdeturvasta, päätöksenteon tuesta ja saavutettavuudesta erilaisissa palvelukonteksteissa sekä seurata siirtymäkäytäntöjen – päällekkäisten tapaamisten, saattaen vaihtamisen ja siirtyvän dokumentaation – vaikutuksia pidemmällä aikavälillä. Tarvitaan lisäksi empiiristä näyttöä siitä, millaiset digitaaliset ratkaisut tukevat neurokirjon nuorten osallistumista kuormitusta lisäämättä ja miten osallisuuden mittaamista voidaan kehittää tavoittamaan vaikutusvaltaa eikä pelkkää läsnäoloa; alueelliset ja toimintaympäristöjen väliset vertailut auttaisivat myös hahmottamaan, missä määrin havaitut käytännöt ovat siirrettävissä toisiin konteksteihin.

Kokonaisuutena tämän katsauksen tärkein viesti on, että osallisuus ei vahvistu yhden toimenpiteen ansiosta vaan kohtaamisten ja rakenteiden yhteistyöllä. Voimavaralähtöiset käytännöt suhdeturva, päätöksenteon tuki, saavutettavuus ja harkittu digitaalinen yhteydenpito, on kytkettävä järjestelmälähtöiseen avoimuuteen, koordinaatioon ja siirtymästandardeihin, jotta nuorten kuuleminen muuntuu vaikutukseksi. Kun diagnostiikan portit tasapainotetaan tavoitteiden ja toimintakyvyn näkyväksi tekemisellä ja kun palveluympäristö muokataan sensitiivisesti tukemaan erilaisia tapoja olla ja kommunikoida, osallisuus voi toteutua aidosti – erityisesti neurokirjon nuorilla, mutta periaatteissaan myös yli ikärajojen, kaikkien niiden asiakkaiden kohdalla, joiden toimijuus rakentuu vuorovaikutuksen ja rakenteiden yhteisvaikutuksessa.

LÄHTEET

- Alin, Minna & Kaittila, Anniina & Leinonen, Leena & Kraav, Siiri-Liisa & Vornanen, Riitta & Karukivi, Max & Anis, Merja (2025a). Osallisuus ja valta viranomaisprosesseissa – Nuorten kokemuksia lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian päätöksenteosta. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 62 (3), 472–486. <https://doi.org/10.23990/sa.136198>.
- Alin, Minna & Leinonen, Leena & Kaittila, Anniina & Vornanen, Riitta & Kraav, Siiri-Liisa & Anis, Merja (2025b). Nähkää meidät: Neurokirjon nuorten kokemuksia osallisuudesta palvelujärjestelmässä. Teoksessa Alakärppä, Outi & Pirskanen, Henna & Mänttari-van der Kuip, Maija & Tammelin, Mia (toim.), *Osallisuus sosiaalityössä (65–84)*. Tampere University Press. <https://doi.org/10.61201/tup.1037>.
- Autismiliitto (2023). <https://autismiliitto.fi>
- Arnstein, Sherry R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35 (4), 216–224.
- Balkin, Richard S. & Winburn, Amanda & Schmit, Erika L. & Mendoza, Samantha M (2023). *Counseling youth: Systemic issues and interventions*. Oxford University Press.
- Barck, Joonas & Kaittila, Anniina & Alin, Minna & Vornanen, Riitta & Leinonen, Leena & Kraav, Siiri-Liisa & Anis, Merja (2025). Neurokirjon nuorten ja vanhempien näkemyksiä palveluiden kehittämistarpeista. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 33 (1), 115–123.
- Bessell, Sharon (2011). Participation in Decision-Making in out-of-Home Care in Australia: What Do Young People Say? *Children and Youth Services Review [OXFORD]*, 33 (4), 2011, 496–501.
- Boldt, Georg (2021). *Citizens in Training: How institutional youth participation produces bystanders and active citizens in Finland*. Tampereen yliopisto. (Väitöskirja)
- Crane, Laura & Adams, Fern & Harper, Georgia & Welch, Jack & Pellicano, Elizabeth (2019). *Something Needs to Change’: Mental Health Experiences of Young Autistic Adults in England*.

- Autism : The International Journal of Research and Practice [London, England], 23 (2), 2019, 477–93.
- ETENE 2011. Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta. Sosiaali- ja terveysministeriö.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/items/4422d8f7-bcb4-46cc-ae1-3186509543cd>
- Goodall, Craig (2018). I felt closed in and like I couldn't breathe: A qualitative study of autistic young people's experiences of mainstream school. *Autism & Education*, 3 (1).
- Hart, Roger A. (1992). Children's participation: From tokenism to citizenship. 92 (6). 1992.
- Kallio, Tomi J. (2006). Laadullinen review -tutkimus metodina ja yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana. *Hallinnon tutkimus*, 25 (2), 18–28.
- Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S.-M., Pietilä, A.-M., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. (2013). Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. *Hoitotiede*, 25 (4), 291–301.
- Kainuun hyvinvointialue (2024). Kirjo-hanke: neurokirjon lasten ja nuorten palvelujen kehittäminen. <https://hyvinvointialue.kainuu.fi/asiasanat/neurokirjo>
- Kanta-Hämeen hyvinvointialue (2024). Neurokirjon lasten ja nuorten palvelujen sujuvoittaminen. <https://omahame.fi/fi/w/kirjo-hanke-selkeyttaa-ja-parantaa-neurokirjon-lasten-ja-nuorten-palveluita-ammattilaisia-kaivataan-viela-mukaan>
- Kela (2024). Kuntoutus neurokirjon lasten ja nuorten arjessa – Kirjo-projekti 2024–2027. <https://www.kela.fi/kuntoutus-neurokirjon-lasten-ja-nuorten-arjessa>
- Keski-Suomen hyvinvointialue (2024). Kirjo-hanke: neurokirjon lasten, nuorten ja nuorten aikuisten palvelujen kehittäminen. <https://www.hyvaks.fi/hyvinvointialue/tutkimus-ja-kehittaminen/kirjo-projekti>
- Lantela, Lauri & Nurmi, Henna & Nikupeteri, Anna & Kallinen, Kati & Laitinen, Merja & Leinonen, Jaana & Turunen, Tuija & Vasari, Pekka (2020). Perheen ja ammattilaisten merkitys nuorten osallisuuden tukemisessa. *Nuorisotutkimus*, 38 (3), 41–57.

- Lipponen, Oona & Aaltonen, Sanna (2025). Neurokirjon nuoret palvelujärjestelmän rajoilla ammattilaisten kuvaamana. *Yhteiskuntapolitiikka*, 90 (4), 344–354.
- Lundy, Laura (2007). 'Voice' is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33 (6), 927–942.
- Muukkonen, Tiina (2013). Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Lastensuojelun ytimessä Bardy Marjatta (toim.) (s 165–175). Neljäs uudistettu painos. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Mäkelä, Kalle (2025). The Formation of Young People's Subjectivities in Finnish Youth Support Systems. Helsingin yliopisto (väitöskirja).
- Mänttari-van der Kuip, Maija & Ylistö, Sami & Vainikka, Paula (2025). Sosiaalipalveluiden ammattilaiset nuorten aikuisten osallisuutta edistämässä. Teoksessa Alakärppä, Outi & Pirskanen, Henna & Mänttari-van der Kuip, Maija & Tammelin, Mia (toim.), Osallisuus sosiaalityössä (107–128). Tampere University Press. <https://doi.org/10.61201/tup.1037>.
- NAM ry – Neurokirjon ammattilaiset (2023). <https://www.namry.fi/>
- Nuorisolaki 1285/2016.
- Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aila-Leena (2013). Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 22 (3), 227–244.
- Ojanen, Katja (2023). "Kyllähän siitä omasta vastuusta puhutaan aika paljonkin aikuisten kanssa." Asiakkaiden vastuullistaminen sosiaalityöntekijöiden haastattelupuheessa. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 31 (4), 356–375.
- Paananen, Reija & Surakka, Anne & Kainulainen, Sakari & Ristikari, Tiina & Gissler, Mika (2019). Nuorten aikuisten syrjäytymiseen liittyvät tekijät ja sosiaali- ja terveystieteiden palveluiden ajoittuminen. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 56 (2), 114–128.
- Pellicano, Elisabeth & Stears, Marc (2011). Bridging autism, science and society: Moving toward an ethically informed approach to autism research. *Autism Research*, 4 (4), 271–282.

- Pirskanen, Henna & Tammelin, Mia & Alakärppä, Outi & Mänttari-van der Kuip, Maija (toim.) (2025). Osallisuus sosiaalityössä. Tampere University Press. <https://doi.org/10.61201/tup.1037>.
- Shier, Harry (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15 (2), 107–117.
- STM (2024). Osallisuutta ja yhdenvertaisuutta edistävät linjaukset sosiaali- ja terveyspalveluissa. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Talentia 2022. Arki, arvot ja etiikka – Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Talentia ry.
- Tammelin, Mia & Välimäki, Vesa & van Gerven, Minna & Moilanen, Johanna (2025). Digitalisaatio, sosiomateriaaliset kehkeymät ja osallisuus nuorten aikuisten sosiaalityössä. Teoksessa Alakärppä, Outi & Pirskanen, Henna & Mänttari-van der Kuip, Maija & Tammelin, Mia (toim.), *Osallisuus sosiaalityössä* (129–147). Tampere University Press. <https://doi.org/10.61201/tup.1037>.
- Tampereen korkeakouluyhteisö (2026). Etiikasta ja lainsäädännöstä – Matkalla sosiaalityön ammattilaiseksi. <https://sites.tuni.fi/sostyo-kaytanto/etiikka/>
- THL (2023). Neurokirjon lasten ja nuorten palvelut hyvinvointialueilla: katsaus kehittämiseen syksyllä 2023.
- THL (2024). Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Thomas, Nigel (2007). Towards a Theory of Children’s Participation. *The International Journal of Children’s Rights* [The Netherlands], 15 (2), 2007, pp. 199–218.
- Van Bijleveld, G.G & Dedding, CMW.M & Bunders-Aelen J.F.G (2014). Seeing Eye to Eye or Not? Young People’s and Child Protection Workers’ Perspectives on Children’s Participation within the Dutch Child Protection and Welfare Servi.
- Vilka, H. (2023). Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Helsinki: Art House.

Vis, Svein Arild & Sturla Fossum. "Organizational Factors and Child Participation in Decision-Making: Differences between Two Child Welfare Organizations." *Child & Family Social Work* [Oxford], 20 (3), 2015, 277–87.

Välimäki, Vesa & Tuikkanen, Ariela & Vainikka, Paula & Tammelin, Mia & Ylistö, Sami (2024). Osallistavaa ja ohjaavaa osallisuutta: Diskurssianalyysi nuorten aikuisten sosiaalityön palvelukuvauksista. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 32 (4), 358–374.

Weckström Elina & Honkanen Kati & Kalliomeri Reetta (2024). Elämä on monimutkaista, mutta siitä selvitään yhdessä – nuorten antamia merkityksiä sosiaaliselle osallisuudelle. *Nuorisotutkimus*. 2025, 43 (1), 61–67

Ylistö, Sami & Juutinen, Crista & Pirskanen, Henna & Tammelin, Mia & Välimäki, Vesa (2025). Palveluista vetäytyminen nuorten aikuisten sosiaalipalveluissa. Teoksessa Alakärppä, Outi & Pirskanen, Henna & Mänttari-van der Kuip, Maija & Tammelin, Mia (toim.), *Osallisuus sosiaalityössä* (85–106). Tampere University Press. <https://doi.org/10.61201/tup.1037>.

LIITE 1. KIRJALLISUUSKATSAUKSEN AINEISTO

	Tutkimuksen tekijät, nimi ja julkaisutiedot	Tutkimusmenetelmä ja aineisto	Keskeisemmät tutkimustulokset
1.	Alin, Miina & Kaittila, Anniina & Leinonen, Leena & Kraav, Siiri-Liisa & Vornanen, Riitta & Karukivi, Max & Anis, Merja (2025a). Osallisuus ja valta viranomaisprosesseissa – Nuorten kokemuksia lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian päätöksenteosta. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti, 62(3), 472–486.	Kvalitatiivinen analyysi nuorten kokemuksista lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian päätöksenteon käytännöistä (haastattelu/kerätty kokemusdata).	Osallisuus päätöksenteossa on usein muodollista; valta jakautuu epäsymmetrisesti ja nuori on mukana päätöksenteossa vain näennäisesti. Vaikka prosessi näyttää osallistavalta, todellinen valta on viranomaisilla, ja nuoren mielipiteet jäävät vaikutuksettomiksi. Tämä heikentää nuoren kokemusta oikeudenmukaisuudesta, luottamuksesta ja osallisuudesta.
2.	Alin, Minna & Leinonen, Leena & Kaittila Anniina & Vornainen, Riitta, Kraav, Riiri-Liisa & Anis, Merja (2025b). Nähkää meidät: Neurokirjon nuorten kokemuksia osallisuudesta palvelujärjestelmässä. Teoksessa Alakärppä,	Kvalitatiivinen empiirinen analyysi neurokirjon nuorten ja perheiden palvelukokemuksista. Tutkimusaineistona NEPSOS-hankkeen haastatteluaineistot (nuoret, vanhemmat, ammattilaiset), jotka tarkastelevat palvelujen oikea-aikaisuutta,	Nuorten oma asiantuntijuus jää usein tunnistamatta; ammattilaislähtöinen tavoiteasettelu kaventaa toimijuutta. Osallisuus toteutuu heikosti, kun palvelurakenteet eivät taivu nuoren tarpeisiin; tuettu päätöksenteko ja systemaattinen

	<p>Outi & Pirskanen, Henna & Mänttari-vander Kuip, Maija & Tammelin, Maija (2025), 65–84.</p> <p>Osallisuus sosiaalityössä. Tampere University Press.</p>	<p>ymmärrettävyyttä ja koordinaatiota.</p>	<p>kuuleminen ovat ratkaisevia parannuskohteita.</p>
3.	<p>Barck, Joonas & Kaittila, Anniina & Alin, Minna & Vornanen, Riitta & Leinonen, Leena & Kraav, Siiri-Liisa & Anis, Merja. (2025).</p> <p>Neurokirjon nuorten ja vanhempien näkemyksiä palveluiden kehittämistarpeista. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 33(1), 115–123.</p>	<p>Kvalitatiivinen kirjoitus, joka hyödyntää NEPSOS-hankkeen haastatteluaineistoja (nuoret, vanhemmat) palvelujen kehittämistarpeista.</p>	<p>Nuorten toimijuus ei toteudu täysimääräisesti; tavoitteita määritellään valmiiksi ja päätöksentekoa tuetaan riittämättömästi. Vanhemmat toimivat usein ”tulkkina”; systemaattinen kuuleminen, vaihtoehtojen tarjoaminen ja visuaalinen/selkokielen tuki ovat tarpeen.</p>
4.	<p>Lipponen, Oona & Aaltonen Sanna (2025).</p> <p>Neurokirjon nuoret palvelujärjestelmän rajoilla ammattilaisten kuvaamana. Yhteiskuntapolitiikka 90(4), 344–354.</p>	<p>Kvalitatiiviset haastattelut nuoris- ja sote-palveluiden ammattilaisille; analysoi neurokirjon nuorten asiakkuuden ”paikan” palvelujärjestelmässä.</p>	<p>Toimijuus vaihtelee työntekijän taitojen, palvelukulttuurin ja neurokirjon ymmärryksen mukaan. Järjestelmälähtöiset vaatimukset (kokousrakenteet,</p>

			passiivisuustulkinnat, itsenäisyysvaatimukset) heikentävät nuoren vaikutusmahdollisuuksia; selkeä ohjaus ja tuettu asiointi auttavat.
5.	Mäkelä, Kalle (2025). The Formation of Young People's Subjectivities in Finnish Youth Support Systems. Helsingin yliopisto. (Väitöskirja).	Monimenetelmällinen tarkastelu nuorten tukijärjestelmien subjektiuden muodostumisesta; yhdistää teoreettisen kehittelyn ja empiirisen aineiston (dokumentit/haastattelut).	Nuoren autonomia rakentuu järjestelmän kategorioiden ja tunnustusten kautta; järjestelmä voi sekä vahvistaa että heikentää subjektiutta. Tunnustava työote ja kategorioiden kriittinen tarkastelu ovat keskeisiä.
6.	Mänttari-van der Kuip, Maija & Ylistö, Sami & Vainikka, Paula (2025). Sosiaalipalveluiden ammattilaiset nuorten aikuisten osallisuutta edistämässä. Teoksessa Alakärppä, Outi & Pirskanen, Henna & Mänttari-van der Kuip, Maija & Tammelin, Maija. Osallisuus sosiaalityössä. 107–128. Tampere University Press.	Kvalitatiivinen ammattilaisten haastatteluihin perustuva analyysi. Osa NuoriSO-hanketta, jossa tarkastellaan käytäntöjen kykyä vastata nuorten aikuisten tarpeisiin ja vahvistaa osallisuutta.	Toimijuus vahvistuu, kun nuoren toiveet ja päätökset asetetaan palveluprosessin keskiöön. Käytännön haasteita syntyy vaikeissa elämäntilanteissa, epäselvissä tavoitteissa ja heikkojen voimavarojen konteksteissa; reflektiivinen vallankäyttö, yhteispäätösten mallit sekä tavoitteiden selkeyttäminen tukevat toimijuutta ja osallisuutta.

7.	<p>Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aila-Leena (2013). Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 22 (39), 227–244.</p>	<p>Teoreettis-empirinen tarkastelu osallisuudesta ja työntekijöiden harkintavallasta; analysoi vallan käytön roolia palvelujärjestelmässä.</p>	<p>Autonomia ja osallisuus ovat ehdollisia työntekijän harkintavallan käytölle; toimijuus vahvistuu tasavertaisessa päätöksenteossa. Vallan näkyväksi tekeminen ja reflektiivinen työote ovat keskeisiä.</p>
8.	<p>Ojanen, Katja. (2023). ”Kyllähän siitä omasta vastuusta puhutaan aika paljonkin aikuisten kanssa.” Asiakkaiden vastuullistaminen sosiaalityöntekijöiden haastattelupuheessa. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 31(4), 356–375.</p>	<p>Kvalitatiivinen haastattelututkimus sosiaalityöntekijöiden puheesta; diskurssianalyysi vastuullistamisen kielenkäytöstä.</p>	<p>Vastuullistamisen diskurssi siirtää ongelmanratkaisun vastuun nuorelle ilman realistista tuen arviointia; toimijuus kääntyy vaatimukseksi, ei mahdollisuudeksi. Kohtuullisen vastuun periaate ja voimavaraperustainen suunnittelu ovat välttämättömiä.</p>
9.	<p>Paananen, Reija & Surakka, Anne & Kainulainen, Sakari & Ristikari, Tiina & Gissler, Mika (2019).</p>	<p>Rekisteri-/seurantapohjainen analyysi nuorten aikuisten syrjäytymisen tekijöistä ja sote-palvelujen ajoittumisesta.</p>	<p>Myöhäinen tuen ja palveluiden ajoittuminen kaventaa autonomiaa; päätökset tehdään usein kriisitilanteissa. Varhainen</p>

	<p>Nuorten aikuisten syrjäytymiseen liittyvät tekijät ja sosiaali- ja terveysterveystoimien ajoittuminen.</p> <p>Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 56 (2019): 2, 114–128.</p>		<p>tuki, ennakoiva ohjaus ja matalan kynnyksen palvelut ovat toimijuuden edellytyksiä.</p>
10	<p>Sandberg, Erja (2016). ADHD perheessä: Opetus-, sosiaali- ja terveystoimien tukimuodot ja niiden koettu vaikutus. (Väitöskirja)</p>	<p>Monimenetelmäinen tarkastelu ADHD-oireisten henkilöiden ja heidän perheidensä kokemuksia opetuksen, sosiaalitoimen ja terveydenhuollon tukimuodoista sekä hallintokuntien yhteistyöstä.</p>	<p>ADHD-perheiden palvelukokemukset kuvaavat järjestelmää byrokraattiseksi, pirstaleiseksi ja alueellisesti eriytyneeksi, mikä vaikeuttaa tuen saamista ja heikentää sen vaikuttavuutta.</p> <p>Pitkät odotusajat ja korkeat asiointikynnykset kuormittavat erityisesti toimintakyvyltään heikentyneitä, jolloin tilanne ehtii pahentua ennen avun käynnistymistä.</p> <p>Ylisektorinen yhteistyö (opetus–sote) ei toteudu lakitavoitteiden mukaisesti: 3/5 perheestä raportoi yhteistyön puutteista, ja</p>

			<p>tuki näyttäytyy usein sattumanvaraisena.</p> <p>Seurauksena syrjäytymisriski kasautuu: joka kolmannessa perheessä on syrjäytynyt tai syrjäytymisvaarassa oleva henkilö, taustalla etenkin koulutuspolun katkeaminen, heikko työllistyminen ja liitännäisoiheet.</p>
11	<p>Tammelin, Mia & Välimäki, Vesa & van Gerven Minna & Moilanen, Johanna (2025). Digitalisaatio, sosiomateriaaliset kehkeymät ja osallisuus nuorten aikuisten sosiaalityössä. Teoksessa Alakärppä, Outi & Pirskanen, Henna & Mänttari-van der Kuip, Maija & Tammelin, Maija. Osallisuus sosiaalityössä. 129–147. Tampere University Press.</p>	<p>Sosiomateriaalinen ja laadullinen analyysi digiympäristöjen roolista nuorten osallisuudessa; NuoriSO-hankekytkentä (digipalveluiden käytettävyys, rytmittäminen, yhteydenpito).</p>	<p>Digivälineet voivat vahvistaa toimijuutta (itsenäinen asiointi, tiedon hankinta, yhteydenpito, vuorovaikutuksen rytmi), mutta ilman digitukea vastuu siirtyy liiaksi nuorelle. Saavutettavuus, monikanavaisuus ja digituki ovat välttämättömiä nuoren osallisuuden ja toimijuuden toteutumisen kannalta.</p>

12	<p>Välimäki, Vesa & Tuikkanen, Ariela & Vainikka, Paula & Tammelin, Mia & Ylistö, Sami (2024). Osallistavaa ja ohjaavaa osallisuutta: diskurssianalyysi nuorten aikuisten sosiaalityön palvelukuvauksista. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 32(4), 358–374.</p>	<p>Diskurssianalyysi nuorten aikuisten sosiaalityön palvelukuvauksista (asiakirja-/tekstiaineisto).</p>	<p>Osallisuuspuhe jakautuu osallistavaan (vahvistaa toimijuutta) ja ohjaavaan (heikentää autonomiaa). Nuoren toimijuuden taso riippuu siitä, mitä diskurssia organisaatio/ammattilainen painottaa; osallistavan kulttuurin vahvistaminen on keskeinen kehittämiskohde.</p>
13	<p>Ylistö, Sami & Juutinen, Crista & Pirskanen, Henna & Tammelin Mia & Välimäki Vesa (2025). Palveluista vetäytyminen nuorten aikuisten sosiaalipalveluissa. Teoksessa Alakärppä, Outi & Pirskanen, Henna & Mänttari-van der Kuip, Maija & Tammelin, Maija. Osallisuus sosiaalityössä. 85–106.</p>	<p>Kvalitatiivinen analyysi nuorten aikuisten palveluihin kiinnittymisen/logiikan kuvauksista. Tutkimus sijoittuu NuoriSO-hankkeen kokonaisuuteen (nuorten aikuisten osallisuus sosiaalityössä, 2022–2024).</p>	<p>Järjestelmälähtöiset käytännöt ylläpitävät vetäytymistä ja tyypistävät osallisuuden muodolliseksi läsnäoloksi. Nuorten mahdollisuus vaikuttaa palveluihin on rajallinen; turvallinen mahdollisuus kieltäytyä ja valinnan tuki vahvistavat toimijuutta.</p>

	Tampere University Press.		
--	------------------------------	--	--